

ΙΔΕΕΣ

► **Αλέξης Θεοδωρίδης**

«Το βλέμμα του Μεσάρους είναι στραμμένο προς το μέλλον»

Μια συζήτηση για το βιβλίο «Πέρα από το κεφάλαιο»

■ Συνέντευξη στον **Τάσο Βαρούνη**

Φέτος κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Α/συνεχεια το «Πέρα από το Κεφάλαιο» του István Mészáros (Ισθβάν Μεσάρους). Πρόκειται για ένα έργο-σταθμό στη μαρξιστική βιβλιογραφία. Γραμμένο το 1995, συνιστά μία από τις πιο σοβαρές και συστηματικές προσπάθειες κατανόησης και κριτικής του συνόλου

των μεγάλων προβλημάτων που έθεσαν στη θεωρία και στη σκέψη η ανάπτυξη του εργατικού κινήματος τον 20ό αιώνα, οι ελπιδοφόρες επαναστάσεις και οι δραματικές τους ήττες. Συνομιλήσαμε με τον Αλέξη Θεοδωρίδη, υπεύθυνο της μετάφρασης του βιβλίου στα ελληνικά.

Το ξεπέρασμα του κεφαλαίου ως τέτοιου, και όχι μόνο ενός ιστορικά προσδιορισμένου συστήματος του κεφαλαίου, είναι μια απείρως πιο σύνθετη και πολύπλευρη διαδικασία, με πολύ πιο διευρυμένο χρονικό ορίζοντα. Συνιστά μια αλλαγή εποχής.

► **Η μετάφραση και η έκδοση 1000 σελίδων δεν είναι στις μέρες μας μια εύκολη υπόθεση. Μάλλον κάτι σημαντικό σας παρακίνησε, πέρα από το να υπάρξει στα ελληνικά, έστω και μετά από 30 χρόνια, ένα εμβληματικό, μαρξιστικό έργο...**

Πράγματι ο χρόνος που αφιερώθηκε, αλλά και το εκδοτικό κόστος καθιστούν αυτό το εγχείρημα «παράλογο» από πολλές απόψεις. Ειδικά αν σκεφτεί κανείς ότι ο Μεσάρους δεν είναι ιδιαίτερα γνωστός στην Ελλάδα.

Το κίνητρο γι' αυτήν την έκδοση ήταν βασικά ιδεολογικό. Το «Πέρα από το Κεφάλαιο» συνιστά ένα έργο σπάνιας πνευματικής τόλμης, που αποτελεί μία αγωνιώδη και ταυτόχρονα τιτάνια προσπάθεια του φιλοσόφου να αναμετρηθεί με τη βαριά εμπειρία του εργατικού κινήματος του 20ού αιώνα, με τέτοιο τρόπο ώστε να ανοίξει δρόμους στον σοσιαλισμό του 21ου. Έχει την αρετή ότι «ξεβολεύει» από τα παραδεδομένα ιδεολογικά σχήματα που έχουμε κληρονομήσει από τον προηγούμενο αιώνα, και είναι εξαιρετικά γόνιμο σε μια εποχή βαθιάς κρίσης και μετάβασης όπως η δική μας.

► **Ο Μεσάρους επιμένει πολύ στην εννοιολογική διάκριση κεφαλαίου και καπιταλισμού, προσπαθώντας να ερμηνεύσει την πορεία και την κατάληξη των ιστορικών εγχειρημάτων που αμφισβήτησαν τον καπιταλισμό. Πείτε μας λίγα περισσότερα γι' αυτό.**

Το κεφάλαιο είναι, κατ' αρχήν, κοινωνική σχέση. Μια κοινωνική σχέση περιεχόμενο της οποίας είναι η αυτοαξιοποίηση της αξίας, η συνεχής συσσώρευση κέρδους. Ο καπιταλισμός είναι μια έννοια που χα-

ρακτηρίζει την ιστορική εποχή όπου η κοινωνική σχέση κεφάλαιο αποτελεί την κυρίαρχη σχέση μέσω της οποίας οργανώνεται και ρυθμίζεται η ύπαρξη και η αναπαραγωγή της κοινωνίας. Φυσικά, η ανάπτυξη του κεφαλαίου σε κυρίαρχη κοινωνική σχέση βασίζεται πάνω σε προϋποθέσεις που προϋπάρχουν κατά πολύ του καπιταλισμού, όπως το χρήμα, η αγορά, το κράτος, η πατριαρχική οικογένεια, όμως η τελική του επικράτηση συνοδεύεται από τον ριζικό μετασχηματισμό αυτών των προϋποθέσεων σε βασικούς υποστηρικτικούς πυλώνες της διαιώνισής του.

Αυτό το σχήμα μας επιτρέπει να σκεφτούμε τις μεταβατικές κοινωνίες με μια μεγαλύτερη περιγραφική εμβρίθεια, αφού δεν περιορίζεται σε μια τυπολογία (καπιταλισμού, σοσιαλισμού, κομμουνισμού κ.λπ.), η οποία συνήθως έχει και έναν πολεμικό και ηθικολογικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, ο Μεσάρους περιγράφει τη Σοβιετική κοινωνία με έναν φαινομενικά παράδοξο όρο, ως ένα «μετακαπιταλιστικό σύστημα του κεφαλαίου». Αυτό σημαίνει ότι παρότι καταργήθηκε η καπιταλιστική αγορά, άρα καθίσταται αβάσιμος ο χαρακτηρισμός της ως καπιταλισμός (με οποιονδήποτε επιθετικό προσδιορισμό), το κεφάλαιο εξακολουθεί να υπάρχει μέσα από τους υπόλοιπους υποστηρικτικούς πυλώνες του και να πιέζει διαρκώς προς την παλινόρθωση του καπιταλισμού. Στις μεταβατικές κοινωνίες η ταξική πάλη όχι μόνο δεν καταργείται, ούτε και είναι αμιγώς εισαγόμενη από τα έξω, αλλά οξύνεται σημαντικά.

Από τη μεριά του Μεσάρους, αυτό συνιστά

μια αποκατάσταση του ιστορικού εγχειρήματος της μετάβασης στις πραγματικές του διαστάσεις. Δεν αρκεί η πολιτική επικράτηση και η πολιτική υπονόμευση του υπάρχοντος τρόπου λειτουργίας του κεφαλαίου. Το ξεπέρασμα του κεφαλαίου ως τέτοιου, και όχι μόνο ενός ιστορικά προσδιορισμένου συστήματος του κεφαλαίου, είναι μια απείρως πιο σύνθετη και πολύπλευρη διαδικασία, με πολύ πιο διευρυμένο χρονικό ορίζοντα. Συνιστά μια αλλαγή εποχής.

► **Σε συνέχεια της προηγούμενης ερώτησης: στην εισαγωγή του βιβλίου, υπάρχει η άποψη ότι ο Μεσάρους υποφωτίζει σε κάποιο βαθμό την κρισιμότητα του πολιτικού επιπέδου. Τι εννοείτε;**

Ένας από τους στόχους της κριτικής του Μεσάρους είναι η άποψη που θέλει τη συγκροτημένη πολιτική βούληση να είναι ο καθοριστικός παράγοντας της μετάβασης. Όμως το κεφάλαιο, αν γίνεται αντιληπτό ως κοινωνική σχέση, και μάλιστα μια σχέση η οποία έχει αποικίσει όλες τις πλευρές της κοινωνικής ζωής, είναι αδύνατο να καταργηθεί μέσω ενός πολιτικού διατάγματος. Οι κοινωνικές σχέσεις δεν καταργούνται (πολιτικά), αλλά υπερβαίνονται/ξεπερνιούνται (ιστορικά/κοινωνικά). Η κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας είναι μόνο το πρώτο (αν και αναγκαίο) βήμα της κοινωνικής επανάστασης.

Ωστόσο, αυτή η διατύπωση, αν και σωστή, παραβλέπει το γεγονός ότι το Πολιτικό είναι αυτό που δημιουργεί τους χώρους και τους χρόνους διεξαγωγής της κοινωνικής επανάστασης, και με αυτόν τον

τρόπο συνδέεται άρρηκτα μαζί της και τη συνοδεύει. Αυτή η λειτουργία μπορεί να είναι ταυτόχρονα και θετική, όχι μόνο αμυντική, υπερασπιστική, κατεδαφιστική. Τα ανανεούμενα επαναστατικά κύματα διαπερνούν την κοινωνία όσο και την πολιτική αναδιατάσσοντας τους συσχετισμούς δυνάμεων και επαναφέροντας την εγγύτητα μέσω των σκοπών. Επομένως, παρότι, πράγματι, ο πολιτικός βολонταρισμός δεν μπορεί να υποκαταστήσει τις θετικές διαμεσολαβήσεις ανάμεσα στα άτομα και την κοινωνική τους οργάνωση, πολλές φορές έχει αποτελέσει το κρίσιμο μέγεθος που κατέστησε αυτές τις διαμεσολαβήσεις εφικτές.

► **Ήταν αυτή μια επιλογή συνδεδεμένη με την εποχή, τα καθήκοντα ερμηνείας και κριτικής, ή μια πιο θεμελιακή του θέσης;**

Σίγουρα είναι άμεσα συνδεδεμένη με εκείνα τα γεγονότα, την κριτική αντιμετώπιση των οποίων αναλαμβάνει στο «Πέρα από το Κεφάλαιο». Βασικό γνώρισμα όλων των αποπειρών μετάβασης του 20ού αιώνα ήταν ότι οδηγήθηκαν σε έναν «υπερτροφισμό» της πολιτικής σφαίρας, διότι μέσω αυτής ρυθμιζονταν όσα μέχρι προηγουμένως ρύθμιζε η εσωτερική αγορά. Άλλωστε, στόχος του Μεσάρους είναι να δείξει τους περιορισμούς που έχει η πολιτική βούληση σε σχέση με το εύρος των απαιτούμενων μετασχηματισμών.

► **Το βιβλίο γράφτηκε το 1995, στο κλείσιμο δηλαδή ενός κύκλου κινήσεων χειραφέτησης με παγκόσμια εμβέλεια. Αν θέλαμε τις πολύ κεντρικές ιδέες και ερμηνείες του Μεσάρους σχετικά με την ήττα και τις καταρρεύσεις,**